

KOSOVA'DA TÜRK BİRLİĞİNİN YERLEŞTİĞİ MAMUŞA KÖYÜ AĞZI

Mustafa SARI

Kısa bir süre önce, televizyonlarda, Türk birliğinin Kosova'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı Prizren'e, bölge halklarının sevinç gösterileri arasında, girişine tanık olduk. Bizi de çok duygulandıran bu olay sonunda, muhabirlerin aktardığına göre, Alman askerleri bu gösterişli karşılama törenini "şaşkınlıkla" izlemişler. Oysa, Türklerin idaresi sayesinde bu insanların yüzlerce yıl huzur ve refah içinde yaşadıklarını bilselerdi bu kadar şaşırırmazlardı.

Son olaylarla bir kez daha gündeme gelen genelde Kosova, özelde Mamuşa Türkleri hakkında ne kadar bilgiye sahibiz?

Prizren'in 20km. kuzeyinde bulunan Mamuşa'da Türk tarihi, Prizren'in 1455'te Fatih Sultan Mehmet Tarafından fethedilmesiyle başlamaktadır. *Mamuşa* adı, Cemali K. Tunalıgil'in köyün ihtiyarlarını kaynak göstererek verdiği bilgilere göre, köye cami, saat kulesi, dükkân, han ve çeşme gibi hayırlı eserler yaptıran Mahmut Şah'ın adından gelmektedir.¹ Bilindiği gibi birçok Rumeli ağzında *h* sesi düşmektedir. Burada da *h* seslerinin düştüğünü, kelimelerin birleşmesi sırasında da *t* sesinin düştüğünü ve *mamuşa* şeklinde telâffuz edildiğini görmekteyiz. Ancak şunu hemen belirtelim ki *h* sesinin düşmesi çoğu zaman bu ünsüze yakın olan ünlünün uzaması ile sonuçlanmaktadır (*kahya- ka:ya* örneğinde olduğu gibi). "İkame uzunluğu" da denilen bu ses olayının *mamuşa* adında gerçekleşip gerçekleşmediğini bilmiyoruz. Ancak böyle bir ses olayının varlığını kabul etsek bile zamanla kaybolduğu görülmektedir.

Fatih Sultan Mehmet döneminde Tokat ve Ürgüp yörelerinden getirilen² Türklerin, bölgeye yerleşimiyle kurulan Mamuşa Köyünde, etrafı Arnavut ve Sırp köyleriyle çevrilmiş olmasına rağmen, tamamıyla Türkçe konuşulmakta, Türk kültürü, Türk gelenek ve görenekleri yaşatılmaktadır.

* *Türk Dili*, S.: 572, Ağustos 1999, s. 710-713.

¹ Cemali K. Tunalıgil, *Mamuşa Türk Ağızının Özellikleri*, Bay yay., Prizren 1996. s. 6.

² *a.g.e*, s. 3.

Mamuşa ağzının en belirgin ses özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

Kelime başında ve iç seste *c<g* ve *ç<k* değişmesi. *cün<gün*, *cüzel<güzel*, *cece<gece*, *süncer<sünger*, *çüpek<köpek*, *çürek<kürek*, *çüfte<köfte* ve *erçen<erken*.

Mamuşa ağzın *ğ* sesi yerine *g* sesi kullanılmaktadır. Biz *dağ*, *doğum*, *ağaç* derken, onlar bu kelimeleri *dag*, *dogum* *agaç* şeklinde telâffuz etmektedirler.

h ve *y* sesleri, birçok Rumeli ağızlarında olduğu gibi Mamuşa ağzında da telâffuz edilmez. *alil<halil*, *asan<hasan*, *aber<haber*, *şübe <şüp-he*, *iştâ<iştah*, *ilan<yılan*, *teze<teyze*, *cisi<giysi* örneklerinde olduğu gibi. Bunlara ek olarak bazı durumlarda *n,r,k,t v* seslerinin de telâffuz edilmediği görülmektedir.

Türkiye Türkçesinde kelime içinde ikiz ünsüzle söylenen Arapça kökenli kelimeler Mamuşa ağzında ünsüzlerden birinin düşürülmesiyle söylenmektedir. Örnek: *lezet<lezzet*, *muhakak<muhakkak*, *mamet<muhammet*.

Anadolu ağızlarında olduğu gibi mamuşa ağzında da *benzeşme* en yaygın ses olayıdır. Örnek: *ombeş<onbeş*, *tussuz<tuzsuz*, *yapmazsın <yapmassın*.

En belirgin ünlü değişimleri ise şunlardır. Kalın ünlülerin incelenmesi (*parçe<parça*, *fayde<fayda*, *çatı<çati*, *bıçak<bıçak*, *isi<ısı* gibi).

İnce ünlülerin kalınlaşması. (*hucum<hücum* *duşman<düşmen*).

Geniş ünlülerin daralması. (*pişin<peşin*, *şerit<şirit*, *ortancı <ortanca*). Çok az da olsa dar ünlülerin genişlediği (*hani<hane* *nine<nane*) ve düz ünlülerin yuvarlaklaştığı (*dayo<dayı*, *furun<fırın*, *bunar<pınar*) görülmektedir.

Mamuşa ağzının en belirgin şekil özellikleri ise şöyledir.

3. tekil şahıs iyelik eki sürekli *-i* ve 3. çoğul şahıs iyelik eki ise *-lay*, *-ley* (*-lari*, *-leri*) şeklindedir. *baş-i* (*başı*), *cüzi* (*gözü*), *baş-lay* (*-lari*) (*başları*), *çiçek-ley* (*leri*) (*çiçekleri*).

Belirtme hâli düzenli olarak *-i*'dir. *ati<atı*, *cüli<gülü*.

Belirli geçmiş zaman 3. tekil şahıs eki düzenli olarak *-di* şeklindedir. *cüldi<güldü*, *aldi<aldı*. Belirsiz geçmiş zaman 3. tekil şahıs eki *-miş* tir. *okumış<okumuş*, *almış<almış*.

Soru ve ettirgenlik eklerinin sadece *mi* ve *dır* şekilleri mevcuttur. *yazdı mi*, *aldi mi* *cürdi mi*, *yedir*, *seçtir*, *emdir*.

Geniş zaman, şimdiki zaman, öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zamanlar ve gereklilik kipinin 1. çoğul şahıs çekimleri, Türkiye Türkçesinden farklı olarak, -sık ekiyle yapılmaktadır. Örnek: *yazarsık<yazarız, celisık<geliyoruz, cürmisık<görmüşüz, citmeyeceksık<gitmeyeceğiz, sevmelisık<sevmeliyiz.*

Kosova'da konuşulan Türkçenin özellikleri üzerinde yapılan çalışmaların çoğu Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Dr. İrfan Morina ve Süreyya Yusuf'un *Çevren* dergisinde yayımlanmıştır. Mücahit Asım tarafından da "Prizren civarında Mamuşa köyünde Dügün Türküleri" başlığında bir de derleme mevcuttur.³ Son olarak, Bay yayınlarından çıkan ve Cemali K. Tunalıgil tarafından kaleme alınan *Mamuşa Türk Ağzının Özellikleri* ve TDK yayınları arasında çıkan ve Prof. Dr. Hamdi Hasan tarafından hazırlanan *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler* adlı kitapları eklemek gerekmektedir. Son kitapta Mamuşa Türklerince kullanılan, yaklaşık olarak, 90 atasözü ve 90 deyim derlenmiştir. Aşağıda bunlardan birkaçı verilmektedir:

"Ağaç yaş için eğrılır, agramayan çocuğa anası meme vermez, akıl yaşta deydır baştadır, alışmış kudurmuştan beterdir, ana haki üdenmez, besle kargay çıkarsın cüzini, cürmeden derey kaldırma paçalarını, işleyen iğne pas tutmas, horozu çok olan çüyün sabahi ceç olur, çabuk işe şeytan karışır, cendi yagile kavrulı"⁴

"Üçüz altında buzagi çıkarmak (iftira etmek, dedikodu yapmak), sokak süpürcesi (hayırsız, işsiz güçsüz), pireden yağ çıkarmak (çok nankör olmak, kendi çıkarı için en küçük ayrıntıları bile hesaplamak), para çesey (çok para kazanıyor), ne tadi kaldı, ne imani (iyice bozdu, hiç iyi yönü kalmadı), koz kabuguni doldurmamak (önem taşımamak), hapi yutti (al-dandı)"⁵

Yukarıda rastgele seçilen atasözleri ve deyimler incelendiğinde, birkaç ses ve şekil farklılığı dışında, Türkiye Türkçesine ne kadar benzediği görülecektir.

Mamuşa Türkleri, başka toplumlarla birlikte yaşamalarının doğal sonucu olarak, Sırpça, Arnavutça, Bulgarca ve Makedoncadan geçmiş bir-

³ Adı geçen yazarların eserlerinin tam künyesi Tuncer Gülensoy tarafından hazırlanan ve Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıkan *Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası* adlı eserde bulunabilir.

⁴ Hamdi Hasan, *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, TDK yay. Ankara 1997.

⁵ a. g. e.

çok kelimeyi de kullanmaktadır. Bunlardan bazıları atasözleri ve deyimlere de yansımıştır. Türkçenin mantığı içinde bu kelimelerin kullanımları şöyledir:

Zencin korkar fik olmasın, fakir korkar utanmasın. (Fakir anlamında Arnavutça *fik* kelimesi Türkçe olmak yardımcı fiiliyle birleşmiştir.)

Taugi yeyen çurkay ayagından baglasın. (Sırpça *çurka*, Türkçe *hindi* anlamındadır.)

Refiklen mabet kopri koprivaylen tahret. (Makedonca *kopriva*, Türkçe *ısırgan otu* demektir.)

Hem iskam, hem piskam (hem ister hem de korkar anlamında) (*iskam* Bulgarca *isterim*, *piskam* Sırpça *inlemek*, *çığlık atmak* anlamındadır.)⁶

Mamuşa yaygın olarak bilinen bilmece ve mani örnekleri de şunlardır:

Saridir altın cibi / yenılır baldan cibi (Armut), *Alti mermer üsti mermer / içi kanlı mermer* (karpus), *nar tenesi nur tenesi / bu dünyanın bi tenesi* (ana), *bi celinım var / hep kapi ardında oturur* (süpürge)⁷

Martifal diye de adlandırılan mani örnekleri ise şunlardır:

<i>Ak bunar kara bunar</i>	<i>Al şalım yeşil şalım</i>	<i>Bu derenin uzuni</i>
<i>hep kuşlar ona konar</i>	<i>Ah edip aglaşalım</i>	<i>Balta çesmez buzuni</i>
<i>Yarin citti aşçere</i>	<i>Aramızda düşman var</i>	<i>Alsam Prizren kızını</i>
<i>Yüregim ona yanar.</i>	<i>Biz nasıl konuşalım.</i>	<i>Cütüremem nazını.</i> ⁸

Yukarıda kısaca değindiğimiz ve Kosova Türkleri ve Türkiye Türkleri arasında ne kadar sağlam bir dil ve kültür bağı olduğunu gösteren bu bilgilerden sonra sanırım Türk birliğinin Prizren’de gördüğü büyük ilgiyi daha iyi anlıyoruz. Bu bağlamda, Türk birliğinin, halkı tamamıyla Türk olan ve Türkçe konuşan Mamuşa yerleşmiş olması sevindirici bir haberdur.

⁶ a.g.e.

⁷ Cemali K. Tunelgil, *Mamuşa Türk Ağzının Özellikleri*, Bay yay. , Prizren 1996.

⁸ a.g.e.